

Kulttuuri politiikan kohteena

Jarmo Romppanen: *YTM, assistentti (ma.), yhteiskunta-politiikan laitos, Joensuun yliopisto*

Häyrynen, Simo: *Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka*. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy. 2006, 243 s.

Mitä on kulttuuri? Mikä on kulttuurin ja politiikan suhde? Mitä on kulttuuripolitiikka? Näihin peruskysymyksiin etsii vastausta Simo Häyrynen teoksellaan *Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka*.

Häyrysen kirja etenee hyvin johdonmukaisesti. Lukijalle tulee heti selkeä käsitys jo kirjan nimenkin myötä, että tarkastelun kohteena on kulttuuripolitiikka nimenomaan yhteiskuntapolitiikan kontekstissa. Häyrynen lähtee liikkeelle kulttuuripolitiikan oppikirjan tarpeesta ja tavoitteista ja etenee kulttuurin ja politiikan määrittelyjen kautta kulttuuripolitiikan päämääriin ja toiminta-alaan. Hän myös pohtii identiteettiä kulttuuripolitiittisen tunnistamisen välineenä. Lopuksi hän vielä lyhyesti tarkastelee kulttuuripolitiikan asemaa ja tutkimuksellisia painotuksia tieteen kentällä.

Kulttuuri on käsite, jota on yritetty avata mitä erilaisimmin määrittelyin. Jos kulttuuria ei ajatella kategorisesti pelkäksi taiteeksi, kattavan ja oikeellisen määrittelyn tekeminen on jotta-kuinkin mahdotonta. Toisaalta samalla voidaan kysyä onko taidekaan helposti määriteltävissä. Kulttuurin määrittelystä puhuttaessa onkin tärkeää ottaa huomioon kulttuurin käyttötavat, jotka Häyrynen jakaa essentialistisiin ja aspektisiin käyttötapoihin. Kulttuurin kapea määrittely tukeutuu essentialistisiin käyttötapoihin, joissa kulttuuri nähdään suhteellisen helposti rajattavana, erillisenä ontologisena kokonaisuutena. Kulttuurin laajempi määrittely tukeutuu puolestaan aspektisiin käyttötapoihin, joissa kulttuuri

nähdään jamesonilaisittain ulottuvuutena, joka on läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa.

Häyrysen näkökulma kulttuuripolitiikkaan on vahvan institutionaalinen, jolloin kulttuuria tarkastellaan kulttuurihallinnon näkökulmasta ja se nähdään nimenomaan politiikan kohteena. Tämä lähtökohta on selkeä, mutta kun sitä peilataan äsken viittaamaani kulttuurin määrittelyn problematiikkaan, olemmekin jo monimutkaisemman kysymyksen äärellä. Lisäksi tämä lähtökohta on perusteltavissa parhaiten juuri institutionaalisesta näkökulmasta kulttuuripolitiikkaan. Kulttuuri on ikään kuin objekti, jota määritellään ja jäsenellään hierarkisilla poliittisilla valtarakenteilla erilaisin sääntelyin ja normituksin. Tällöin kulttuuripolitiikkaa toteuttaa valtiolta opetusministeriön johdolla.

Institutionaalisen kulttuuripolitiikan rinnalla voidaan – ja tuleekin – puhua myös toisesta kulttuuripolitiikan ulottuvuudesta, kansalaisyhteiskunnasta. Kulttuuri nähdään tällöin yksilölähtöisenä luovan toiminnan prosessina. Tämä ulottuvuus on aikaisemmin ollut enemmänkin kulttuuripolitiikan marginaalia kuin sen ydintä. Viimeaikaisessa kulttuuripolitiittisessa keskustelussa kansalaistoiminnan ja osallistumisen asemaa on kuitenkin tuotu yhä voimakkaammin esiin. Häyrynen arvioi tätä ulottuvuutta suhteellisen niukalti, mikä on sinänsä ymmärrettävää, koska hän näkee kulttuuripolitiikan voimakkaasti institutionaalisena valtarakenteena, ja tämä näkemys luonnollisestikin ilmenee teoksessa hyvin selkeästi.

Institutionaalisen kulttuuripolitiikan suhdetta kulttuuriin voidaan kulttuurin normatiivisen haltuunoton ja määrittelyn johdosta kuvata reduktionistiseksi. Tällöin kulttuuri pyritään jäsentämään tiettyihin osa-alueisiin, jotka yhdessä muodostavat kokonaiskuvan siitä, mitä kulttuuri on ja mitä se sisältää. Kun kulttuuria taas tarkastellaan institutionaalisista valtaraken-

teista erillään, se esittäytyy holistisena, ehkä jopa fragmentarisena symbolisten merkitysten ja heterogeenisten määrittely-yritysten kenttänä, jolle on ominaista tietynlaiset oletettujen kulttuuristen rajojen jatkuvat siirtymät, ylitykset ja modifikaatiot.

Viitattaessa kulttuurin hahmottumista avartavaan keskusteluun kulttuurin modernisoitumisesta ja sen eri prosesseista on tuotava esiin ns. Frankfurtin koulukunta ja sen ehkä jopa paatoksellisuutta hipova kulttuurikritiikki. Koulukuntaan kuulunut saksalainen filosofi Theodor Adorno puhuu voimakkaasti elitistisen korkeakulttuurin puolesta ja näkee kulttuuriteollisuuden ja massakulttuurin vähentävän kulttuurin statusarvoa. Sisältöjen antaminen taiteelle tuhoaa taiteen tietynlaisen partikulaarisen olemuksen ja on esteettisesti kestäväntöntä. Birminghamin koulukunta puolestaan kyseenalaistaa Frankfurtin koulukunnan näkemyksen ideologiasidonnaisuudesta ja ylhäältä päin annetusta kulttuurin ja taiteen määrittelyn ja olemuksen ideaalista. Koulukunta korostaa vuorovaikutusta ja erilaisia näkemyksiä kulttuuriin ja tässä ajattelussa yleisöllä on aktiivinen rooli kulttuurin merkityksenantojärjestelmissä. Tämä dialektinen ulottuvuus kulttuurin yksilöllisyyden ja kollektiivisuuden keskinäisen suhteen viitekehyksessä on heijastunut populaarikulttuurin syntyyn ja asemaan kulttuurin kentällä nimenomaan korkeakulttuurin ja massakulttuurin integraation kautta. Ja ehkä kulttuurintutkija Chris Barkerin toteamuksessa kulttuurin "tavallistumisesta" juuri heijastuu Adornon kauhuskenaario kulttuurin hierarkkisten ja arvosidonnaisten merkitysten rappiosta.

Suurimpia ongelmia suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikan diskursseissa on kautta koko kulttuuripoliittisen keskustelun ollut kysymys kulttuurin demokratisoinnista ja kulttuuridemokratiasta. Häyrynen käy mitä mainioimmin läpi näitä kulttuuripolitiikan päämääriä ja pohtii, millaisin keinoin niitä voi tavoitella ja mitä hyötyä

niiden toteutuminen toisi. On olennaista tiedostaa, että kulttuurihallinto voi edistää näiden päämäärien toteutumista poliittisin toimenpitein. On selvää, että yhteinen konsensus tavoitteiden saavuttamisen lähtökohtana on helpompi muodostaa kulttuurin demokratisoinnin kuin kulttuuridemokratian viitekehyksessä. Se, että kulttuuri mahdollistuu kaikille esimerkiksi varallisuudesta ja asuinpaikasta riippumatta, on yleisesti hyväksyttyä, kun taas kysymys kulttuuridemokratiasta, eli kulttuurien tasa-arvosta, on huomattavasti kompleksisempi. Tämä kompleksisuus toteutuu jo silloin, kun kulttuuri nähdään kapeimmassa mahdollisessa määrittelyssään taiteena. Kirjallisuus vai elokuva? Teatteri vai maalaustaide? Kulttuuridemokratian käsite tulee sitä monimutkaisemmaksi mitä enemmän kulttuurin käsitettä laajennetaan.

Häyrynen listaa kulttuuripolitiikan päämääriin edellisten lisäksi myös kulttuurisen toiminnan tehokkuuden ja tuloksellisuuden, taiteen tai luovan toiminnan autonomian ja itsetunnon vahvistuksen. Kulttuuripoliittisten päämäärien ongelma on Häyrysen mukaan niiden sisällöllinen hajanaisuus ja keskinäinen lomittaisuus. Kun näiden päämäärien sisältöjä ja keskinäisiä vuorovaikutussuhteita ei tarkemmin määritellä, ne ovat pelkkiä koristeita kulttuuripoliittikkaa hahmottavissa diskursseissa. Häyrynen nimeää ilmiön retoriseksi nihilismiksi, joka ei maailmaa syleilevässä ideologiassaan tunnusta poliittis-taloudellisia realiteetteja, joiden vaikutuksia suomalaisen yhteiskuntaan ja täten myös kulttuuriin ei voi aliarvioida. Viimeistään kulttuurin ja kulttuuripolitiikan tutkijoiden tulee nostaa esiin ja kyseenalaistaa tämä tietynlainen illuusio kulttuuripoliittisten päämäärien kaikkivoipaisuudesta.

Kun käsiteltävä kirja on johdantoa suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikkaan, se vaatii tutustuttamaan lukijaa myös kulttuuripolitiikan historiaan. Häyrynen esittelee nämä kult-

tuuripolitiikan vaiheet kronologisesti, lähtien liikkeelle kansallisen kulttuurin prototyypin rakentamisesta Venäjän vallan aikana 1800-luvulla ja päättyen 2000-luvun markkinoituvaan kulttuuripolitiikkaan (vaihtoehtoisesti ja näkökulmasta riippuen voidaan puhua myös kulttuurin tuotteistamispolitiikasta). Vaikka Suomessakin kulttuurin katsottiin olevan lähinnä aateliston erioikeus, kulttuurinen pätevyys ei perustunut pelkästään syntyperään. Kansallisen kulttuurin rakentuminen oli tiukasti sidoksissa poliittisiin kipupisteisiin ja murrokseen esimerkiksi kielikysymyksen kautta. Toiseen maailmansotaan saakka kulttuurin julkinen kontrolli oli tiukkaa ja sen jälkeenkin, poliittisista syistä, kulttuuri oli toki ideologisesti yhtenäistä, mutta tarkan valvonnan kohteena. Vasta 1960-luvulla kulttuuripolitiikka eriytyi omaksi poliittiseksi lohkokseen ja alkoi kehittyä osana suomalaista liberalistista hyvinvointiyhteiskuntaa.

On mahdollista kysyä miksi suomalaisen kulttuuripolitiikan vaiheet tuodaan esiin vasta teoksen viidennessä luvussa. Häyrysen valitsema etenemisjärjestys on kuitenkin looginen ja perusteltu. Varsinkin kun kyse on kulttuuripolitiikan oppikirjasta, on mielekästä taustoittaa ensin kulttuuripolitiikkaan kuuluvia olennaisia käsitteitä, lähtien aina *kulttuurista* ja *politiikasta*. Näin lukija pääsee paremmin sisälle kulttuuripolitiikan monisyiseen maailmaan. Teos ei luonteensa mukaisesti poraudukaan mihinkään yksityiskoh- taiseen kulttuuripoliittiseen problematiikkaan, vaan kirjoittajan tarkoituksena on esitellä selkeästi kulttuuripolitiikkaa ja sen käytäntöjä suomalaisessa yhteiskunnassa. Lähestymistapa on tavoitteiden mukaisesti hyvin deskriptiivinen ja informatiivinen, ja näin ollen teoreettisen debatin poissaoloa ei voida pitää kovinkaan olennai- sena puutteena.

Pohtiessaan identiteetin käsitettä kulttuuripo- litiikan kontekstissa Häyrynen ottaa hieman etäisyyttä omaan, voimakkaasti institutionaali-

seen näkökulmaansa kulttuuripolitiikkaan. Hän toteaa, että kulttuuri on yksilölähtöistä luovaa toimintaa, joka saa muotonsa ja perustelunsa yksilöiden muuttuvista ominaisuuksista. Tämä näkökulma on hedelmällinen siinäkin mielessä, että ei voi olettaa, että kulttuuria voisi määri- tellä vain viittaamalla sen instrumentaalsiin rakenteisiin. Globalisaatio on lisännyt ihmisen tietoisuutta, poistanut rajoja, luonut kulttuureja integroivia prosesseja ja laajentanut kulttuurisen diversiteetin käsitettä. Ihminen nähdään tässä yhteydessä aktiivisena oman, ja välillisesti myös vieraan kulttuurin tuottajana. Samalla myös erilaiset traditionaaliset identiteetit ovat olleet muutospaineiden ja murrosten kohteina, ja tie- tynlaiset yhteisöllisyyskäsitteet ovat fragmen- toituneet.

Häyrynen päättää kirjansa mielenkiintoiseen pohdiskeluun yhteiskuntapolitiikan kulttuurises- ta omatunnosta, mikä nivoo yhteen kirjan sisäl- töä ja avaa uusia näkökulmia kulttuuripolitiikan jatkotarkastelulle. Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka on oivallinen teos kaikille kult- tuuripolitiikasta kiinnostuneille, niin aiheeseen ensimmäistä kertaa tutustuville kuin harjaantu- neemmillekin lukijoille.